

Henrik Ibsen: Brand

e. waumans

www.littomnor.be

info@littomnor.be

Brand

La gå at du er gledens trell, –
men vær det da fra kveld til kveld.
Vær ikke ett i dag, i går,
og noe annet om et år.
(Akt 1)

Brand

Sjel? vær trofast til det sistel!
Seirens seir er alt å miste.
Tapets alt din vinning skapte; –
(Akt 4)

Brand

Husk at jeg er streng i kravet,
fordrer intet eller alt;
hvis på veien fra du falt,
var ditt liv som slengt i havet.
Ingen prutningsmonn i nøden,
ingen eftergift i brøden; –
strekker ikke livet til,
må du villig gå i døden!
(Akt 2)

Brand

Wees een slaaf van het genot, –
maar dan de hele tijd.
Wees niet vandaag en gisteren dit
En weer wat anders het volgend jaar.

Brand

Ziel, wees trouw tot 'he allerlaatstel!
Hoogste zegen is het ál verliezen.
Door verlies wordt eerst gewonnen; –

Brand

Weet dat ik streng ben in mijn eisen,
alles vorder ik of niets.
Als je afwijkt van de weg,
Is je leven als in zee verdronken.
Hoop niet mij iets af te dwingen,
Geen toegeeflijkheid voor zonde; –
Kan het leven niet volstaan,
Moet je ook dat vrijwillig offeren!

Ibsens dramatische gedicht Brand (1866) is het verhaal van een man die aan zijn idealen en zijn rechtlijnigheid ten onder gaat.

Brand is een jonge predikant die terugkeert naar zijn West-Noors fjordendorp. Hij is een uiterst consequent iemand die strijdt tegen "lettsinn" (lichtzinnigheid), "slappsinn" (laksheid) en "villsinn" (dwaling). Van iedereen eist Brand uiterste inzet:

Brand

At ei du kan, deg visst forlades, –
men aldri at du ikke vil.
(Akt 3)

Zwakheid duldt hij niet:

Brand

Akkordens ånd er Satan!
(Akt 5)

Brand

Dat ge het niet kunt wordt u wel
vergeven; – maar nooit dat ge het
niet wilt.

Compromissen sluiten is Satans
werk!

En wanneer mensen problemen (blijven) hebben is dat hun eigen schuld:

Brand

et livsfolk, – om enn spredt og svakt, –
av trengslen suger marg og makt;
det sløve syn får falkeflukt,
og skuer vidt og skuer smukt,
den veke vilje skyter rygg
og ser bak striden seieren trygg;
men avler nød ei adelsferd,
er flokken ei sin frelse verd!
(Akt 2)

Brand

Een echt volk – ook al is het
verspreid en zwak – verwerft uit
tegenspoed sterkte en macht; de
lusteloze blik wordt die van een valk
en kijkt wijd en scherp; de weke wil
recht de rug en ontwaart achter het
gevecht de zekere zege; maar brengt
de nood niets nobels voort, dan
verdient het volk zijn verlossing niet!

Met dergelijke opvattingen komt Brand natuurlijk in botsing met de wereldlijke en de kerkelijke overheid, vertegenwoordigd door de fogd (de drost of baljuw):

Fogden

Det formløst er i alle fall
å trede opp i fremmed kall,
og gripe inn og vove liv
foruten tvingende motiv. –
Jeg gjør bestandig og min plikt, –
men alltid innom mitt distrikt.
(Akt 2)

De drost

Het is hoe dan ook ongepast tussen
te komen op vreemd terrein en
zonder dwingende reden in te grijpen
en zijn leven te wagen.
Ik ook vervul steeds mijn plicht,
maar altijd binnen mijn district.

en de prost (dominee), die vooral in materiële zaken geïnteresseerd lijkt:

Prosten

Jeg var just innom prestegården,
hvor nettopp kalven opp ble skåren.
I sannhet, De, et deilig dyr!
jeg lover det har voldt bestyr
å få slikt lekkert stykke funnet
i denne vanskelige tid
da kjøttet står i ni mark pundet.
(Akt 2)

De dominee

Ik was daarnet in de pastorie toen
daar het kalf geslacht werd.
Werkelijk, Brand, een prachtig dier!
Ik ben er zeker van dat het veel
moeite gekost heeft om in deze
moeilijke tijden met het vlees zo
duur, zo'n lekker stuk te vinden.

en onderwerping eist:

Prosten

Nu har de skjenket
til statens nytte denne kirke;

De dominee

U hebt deze nieuwe kerk aan de staat
geschonken en bijgevolg moet uw

følgelig må Deres virke
til statens opphjørp være lenket
[...]

Se, staten er, hva knapt De aner,
nøyaktig *halv* republikaner¹;
den hater frihet som en sott,
men ynder likhet såre godt;
dog likhet vinnes aldri før
hver ujevnhet er nivelleret, –
og det er *det* De ikke gjør!
De tvertimot har sterkt formeret
den ujevnhet i syn på sagen,
som aldri forhen kom for dagen.

[...]
Sin særlighet må hver mann temme,
ei høyne seg og ei gå fremme,
men jevnt seg midt i massen gjemme.

arbeid die tot ondersteuning zijn

Kijk, de staat is, ook al vermoedt u
het nauwelijks, voor precies vijftig
procent republikeins; hij haat vrijheid
als de pest maar gelijkheid bevalt
hem best. Maar gelijkheid komt er
nooit voor iedere verhevenheid
verwijderd is – en dat is nu net wat u
niet doet! U hebt integendeel
ongelijkheid gestimuleerd waardoor
ze nog meer zichtbaar werd

Zijn eigenheid moet elk van ons
onderdrukken; zich niet boven de
anderen verheffen, maar zich midden
in de massa verbergen.

¹ bedoeld wordt dat de staat de helft van de principes van de Franse revolutie overgenomen heeft.

Trouw aan zijn principes heeft Brand vroeger al geweigerd zijn moeder bij te staan in haar laatste levensuur omdat ze toch enigszins aan haar aardse bezittingen gehecht blijft:

Brand
Nytt budskap!

Første mann
Ja.

Brand
Hva bringer du?

Den annen
Ni tiendedele lød det nu².

Brand
Ei alt?

Den annen
Ei alt.

Brand
Mitt svar er kjent; –
ei kommer prest, ei sakrament.

Brand
Meer nieuws?

Eerste man
Ja.

Brand
Hoe luidt dat dan?

De tweede
Negentig procent is het voorstel nu.

Brand
Niet alles?

De tweede
Niet alles.

Brand
U kent mijn antwoord: geen priester,
geen sacrament.

Annen mann

Hårdt har i ve og verk hun bøtt –

Første

Prest, kom i hug hun har deg født!

Brand (*knuger hendene*)

Jeg tør ei bruke to slags vekt
for **avindsmenn** og egen slekt.

Annen mann

Den sykes nød er vill og stor;
kom eller send et **soningsord**.

Brand (*til første mann*)

Gå; si den syke som jeg bød:
rent bord for nådens vin og brød. (*Mennene går*)
(Akt 3)

² d.w.z. ze is bereid om aan het overgrote deel te verzaken.

Later weigert Brand zijn woning,

et sted
hvor viddens vær og vintrens vind
skjær iskold gjennem sjel og skinn –
(Akt 3)

zoals de dokter zegt, te verlaten wanneer zijn zoontje Alf doodziek is; dat zou door anderen als een teken van zwakheid gezien kunnen worden. Brands vrouw Agnes komt de dood van haar zoontje niet te boven; wat later sterft ook zij. Brand had haar toen ze besloot haar leven met hem te delen uitdrukkelijk gewaarschuwd:

Brand

Unge kvinne, vokt deg vel.
Klemte imellem fjell og fjell,
skygget om av tak og tinde,
stengt i revnens halvnatt inne,
skal mitt liv fra nu av rinne
som en stur oktoberkveld.

Agnes

Mørket skremmer ikke lenger;
stjernen gjennem skyen trenger.

De tweede man

Met pijn en smart heeft zij intensief
boete gedaan.

Eerste

Vergeet niet dat zij u gebaard heeft.

Brand (*handenwringend*)

Ik moet iedereen op dezelfde manier
behandelen, of het nu over vijanden
of eigen familie gaat.

Tweede man

De zieke verkeert in grote nood; kom
of stuur haar een verzoenend woord.

Brand (*tegen de eerste man*)

Ga, vertel de zieke wat ik heb gezegd:
algehele afstand of geen
genadebrood of wijn.

een plek waar het weer van de
hoogvlakte en de winterse wind
ijskoud door ziel en lichaam snijden

Jonge vrouw, denk goed na.
Ingeklemd tussen en overschaduwd
door de bergen, opgesloten in de
donkerte van de bergkloof, zal mijn
leven van nu af aan verlopen zoals
een duistere avond in oktober.

Agnes

Het duister schrikt me niet langer af;
het sterrenlicht dringt door de
wolken.

Na de voltooiing van een monumentale kerk lijkt Brand zijn idealen te kunnen verwezenlijken: de overgrote meerderheid van de dorpsbewoners geeft te kennen hem over de hoogvlakte te willen volgen. Dra volgt echter de ontgoocheling:

Brand

Hvor lenge striden vare skal?
Den vare skal til livets ende,
til I har alle ofre brakt,
og løst jer fra akkordens pakt,
til I har viljen hel i hende,
til alle feige tvilsmål falt
for budet: intet eller alt!
Og stridsforliset? Alle guder,
hver halvhets-ånd på høytids-hyllen,
hver jordtrells-kjede, blank og gyllen,
all eders slapphets soveputer!
Og seiersprisen? Viljens renhet,
i troen flukt, i sjelen enhet, –
hin offerlydighet som gav
med jubel inntil død og grav, -
en tornekrans om hver manns tinning,
se, det skal vorde eders vinning!

Mengden (*under rasende skrik*)

Forrådt, forrådt! Bedraget! Sveket!

Brand

Jeg har ifra mitt ord ei veket.

Enkelte

Du seir har lovet oss i hende;
nu vil du den til offer vende!
(Akt 5)

De prost zal hen daarop weer naar het dorp "teruglokken":

Fogden

O, tenk jer om; hva mekter I,
en ringe flokk i vråen bårne?
Er I til noe storverk kårne?

Brand

Hoe lang zal de strijd duren?
Die duurt tot het leven voorbij is, tot
gij alle offers hebt gebracht en u van
alle geschipper losgemaakt hebt, tot
uw wil gestaald is, tot alle laffe
twijfels verdreven zijn door één
gebod: alles of niets.
Waarom hebt gij dan verzaakt? Aan
alle afgoden, aan de halfslachtigheid
op hoogfeesten, aan al de ketens die
u blinkend aan de aarde binden, aan
al de kussens waarop uw slapheid
rust!
En wat is de beloning? Nieuwe,
zuivere wilskracht, een geloof dat
vleugels gekregen heeft, eenheid van
ziel, een vreugdevolle
offervaardigheid tot aan de dood en
het graf, – een doornenkroon rond
uw slapen, zie! dat zal het loon van
uw overwinning zijn!

De menigte (*razend*)

We zijn verraden, bedrogen, misleid!

Brand

Ik ben mijn woord geheel gestand
gebleven.

Enkelen

Gij hebt ons de overwinning beloofd
en nu stelt gij daar offers voor in de
plaats.

De dominee

Och, denk toch na; waartoe zijt gij in
staat? Een kleine kudde in dit
afgelegen hoekje geboren?

Kan I de bundne gjøre fri?
I har jer lille hverdagsdønt;
hva der går over den, er ondt.
Kan eders arm på valen nytte?
I verge skal jer lave hytte.
Hva vil i mellem falk og ørn?
Hva vil I mellem ulv og bjørn?
I blir kun overmaktens bytte, –
o, mine får, – o, mine børn!
(Akt 5)

Zijt gij tot grootse dingen
uitverkoren? Kunt gij gevangenen
bevrijden? Gij hebt uw kleine
dagelijkse taak, wat daar buiten ligt is
slecht voor u.
Op het slagveld hebt gij niets te
zoeken; een nederige woning die u
beschermt past u beter. Wat kunt gij
uitrichten tussen valk en adelaar?
Tussen wolf en beer?
Gij wordt toch maar een prooi voor
de overmacht, – mijn schapen, mijn
kinderen!

Uiteindelijk blijft Brand als een soort Lear op de hoogvlakte over. Hij ontwaart een gedaante die hij voor Agnes houdt en die hem met zijn dilemma confronteert:

Skikkelsen

Alle syner, stygge, bleke,
mantes frem med *trenne* ord.
Dem må kjekt du overstreke,
ut av minnebladet slette,
vekk fra lovens tavle stryge.
De har voldt at sotten falt
på den som en villsinns-byge; –
glem den, glem den, vil du tvette
sjelen ren for sott og syge!

Brand

Si dem!

Skikkelsen

"Intet eller alt!"

Brand (*viker*)

Er det så?

Skikkelsen

Så visst jeg lever,
og så visst du en gang dør!
(Akt 5)

De gedaante

Al je boze en bleke droombeelden
werden door drie woorden
opgeroepen. Schrap ze radicaal uit je
geheugen, ontdoe ze van hun kracht
als wet.
Ze hebben ervoor gezorgd dat ziekte
je als een vlaag van waanzin overviel
– vergeet ze en maak je ziel vrij van
pest en ziekte!

Brand

Welke drie woorden?

De gedaante

"Niets of alles!"

Brand (*deinst terug*)

Is dat zo?

De gedaante

Zo waar ik leef en jij ooit sterft!

Een lawine verplettert Brand wanneer hij dan toch aan de waarde van zijn idealen begint te twijfelen:

Svar meg, Gud, i dødens slug; –
gjelder ei et frelsens fnug

Antwoord me, God, bij de afgrond
van de dood; – Draagt een

manneviljens quantum satis – ?!

Skredet begraver ham; hele dalen fyller

En røst

Han er deus caritatis
(Akt 5)

voldoende aan menselijke wil geen greintje bij tot de verlossing?

De lawine begraaft hem en vult het hele dal.

Een stem

Hij is een God van liefde!

Over "Brand":

- "Brand" er bleven mistydet; ialfald ligeover for min Intention; (hvortill De rigtignok kan svare at Intentionen ikke kommer Kritiken ved). Mistydningen har aabenbart sin Rod i at Brand er Prest og at Problemet er lagt i det religiøse. Men begge disse Omstændigheder er ganske uvæsentlige. Jeg skulde været Mand for at gjøre den samme Syllogismus lige saa godt om en Billedhugger eller en Politiker, som om en Prest. Jeg kunde faaet den samme Frigjørelse for Stemningen, der drev mig till at producere, om jeg, istedetfor Brand, havde behandlet f: Ex: Galilæi

(Brief aan Henrik Ibsen aan Georg Brandes van 26.06.1869)

("Brand" is foutief geïnterpreteerd; er is in ieder geval een betekenis aan gegeven die niet de mijne was (waarbij u natuurlijk kunt opmerken dat de critici geen rekening hoeven te houden met mijn bedoeling). De oorzaak daarvoor is klaarblijkelijk dat Brand een dominee is en de probleemstelling een religieuze dimensie heeft. Maar deze twee aspecten zijn eigenlijk niet van wezenlijk belang. Hetzelfde concept (*d.w.z.* "niets of alles") geldt overall. Ik had evengoed een beeldhouwer of een politicus kunnen kiezen als een geestelijke. Ik had mij van de stemming die mij tot het schrijven bracht, evengoed kunnen bevrijden, als ik in plaats van Brand, b.v. Galilei had behandeld.)

- [Bjørnson og Ibsen] experienced a great and keen sorrow, when Bismarck laid his iron hand on little Denmark. Ibsen wrote in December, 1863, a fiery appeal ("En Broder i Nød") to rush to the rescue. But it was met with the cold mood of practical politics ("the spirit of compromise") [...] In no other drama does Ibsen meet his countrymen so mainly face to face as exhorter and judge as in "Brand" [...] He burned with white anger over the wrongs that he imagined Denmark had suffered at the hands of Norway and Sweden. (Julius E. Olson, "Brand – Et dramatisk dikt")

- Han ikke bare tukter sine landsmenn med skorpioner for feighet og løftebrud, men gir fulltonende uttrykk for kallstanken, personlighetsetikken og den kompromissløse idealisme som hører til det dypeste i hans vesen.
(Evard Beyer, "Utsyn over norsk litteratur")

(Hij kastijdt niet alleen zijn landgenoten onbarmhartig omwille van hun lafheid en woordbreuk, maar geeft ook ruim uitdrukking aan de roepingsgedachte, de persoonlijke ethiek en het compromisloze idealisme dat een van zijn wezenstrekken is)

Brand reminds us of his greatness as he describes his call: a world-wide mission to revive in men's minds a God who is a storm, vigorous and demanding of total commitment [...] Brand is not like Christ: he is a man who sees himself as Christ yet lacks Christ's compassion.

(John Northam, "Ibsen – A Critical Study" – dit werk bevat een zeer uitgebreide analyse van "Brand")

slagordene og forkynnelsen spiller en så fremtredende rolle i "Brand" at det knapt er mulig å betrakte verket bare estetisk og historisk; de fleste lesere kommer uvilkårig til å ta parti, – reagere imot hovedpersonens umenneskelige prinsipptrytteri eller rives med av hans heroiske storhet og hans profetiske patos.

(Francis Bull, "Norges Litteratur", Fjerde Bind, første del)

(de slagwoorden en het engagement treden zo opvallend op de voorgrond dat het nauwelijks mogelijk is het werk louter esthetisch of historisch te analyseren; de meeste lezers kiezen onwillekeurig partij – ze reageren tegen de onmenselijke principiële hardnekkigheid van de hoofdpersoon of worden meegesleept door zijn heroïsche grootheid en zijn profetische pathos)

– An idealist can be fascinating. He can wield enormous power and this can be a scourge. It is easy to be enthralled by an idealist. [...] I suppose we are all moved by the fire, the force and the restlessness that often characterise burning idealism.

Idealism means having ideals to reach for. Many people believe that life would be poorer without them. But life itself should not be overshadowed by ideals. The same applies to politics. When political ideals are pursued at the expense of the practically possible and sensible, perhaps dogmatic idealism is not very useful after all. In reality, nuances and adjustment have to do with finding out what is appropriate for the situation and the individuals concerned. If we lose sight of the individual, does our idealism have any value? When we become dogmatic in politics, do we not then quickly forget who politics are actually for?

(Olaf Thommessen, politicus, lid van de links-liberale partij Venstre)]

– Brand er mig selv i mine bedste øjeblikke.

Brief van Henrik Ibsen aan Peter Hansen van 28. 10.1870

(Brand, dat ben ikzelf in mijn beste ogenblikken.)

– Hoe is 't godsmogelijk dat deze denker, deze wijsgeer, die met "Brand" over zich voelde komen de taak en het doel van zijn hele leven, het volledige manifest van zijn kunst en zijn leer legt in een drama van het individualisme tegen de massa, van het idealisme tegen de maatschappij, – waarin de held, in wie al de meningen van de dichter over wereld en leven aan 't werken en aan 't worstelen zijn, – in wie al de problema's woelen, die de moraal heeft op te lossen in het licht van de plicht, zo brutaal door zijn eigen schepper wordt afgemaakt?

(Jules Persyn, "Henrik Ibsen")

– D[er] Schluß is verschieden gedeutet worden. Die einen haben in ihm eine Rechtfertigung der kompromißlosen Haltung Brands sehen wollen. Dann wäre die Gnade, die hier Brand zuteil wird, die Antwort auf einen bis ins Extrem getriebenen Willen zur Vollkommenheit. Die anderen interpretieren den Urteilspruch, der deutlich machen soll, daß Brand eben nicht der caritas genügt habe. Ibsen mach diesen offenen Schluß gewollt haben; das eine schließt das andere nicht aus.